

Patrik Lorentzon, leg.veterinär
Enhet för sjukdomskontroll och smittskydd
Sektion för epizootologi

Råd om hygienrutiner vid gårdsbesök

Detta ramdokument är framtaget i syfte att underlätta utformningen av goda hygienrutiner vid gårdsbesök för enskilda personer och yrkeskategorier som i sitt arbete besöker olika typer av djurbesättningar.

Inga av dessa råd kan betraktas som ”säkra åtgärder”, utan endast som ett i normalfallet grundläggande minimum för att undvika spridning av smitta mellan besättningar. Det finns i enskilda fall skäl att öka graden av försiktighet betydligt på grund av lokala omständigheter och förhållanden. Dokumentet redogör bara för förebyggande åtgärder - i händelse av misstänkt eller konstaterad smitta gäller annan instruktion.

Inget av det som här berörs handlar om att i första hand skydda sig själv från smuts eller smitta, utan om rutiner för att själv inte föra smitta vidare mellan djur. Det förhindrar dock inte att dessa aspekter i vissa anseenden sammanfaller.

Att bryta smittvägar

Smittämnen sprids antingen direkt via smittade djur eller indirekt via kontaminerade material eller ytor. Med kontaminerade menas att de förorenats med smittämnen. Översiktligt kan man summera smittskyddsprinciperna till tre enkla punkter:

- Undvik kontakt med potentiella smittspridare
- Undvik kontaminering vid kontakt med potentiella smittspridare
- Oskadliggör smittämne vid potentiell kontaminering

Allt som kan tänkas bära eventuell smitta vidare måste vara föremål för uppmärksamhet: stövlar/skor, kläder, bar hud och hår, utrustning, redskap och fordon. Det är i vardagligt arbete inte realistiskt att hålla sig med rutiner som möjliggör absolut riskminimering, men enkla åtgärder gör väldigt stor skillnad. De hygienrutiner man tillämpar ska tillämpas under varje besök, samt rengöring/desinficering och lämplig omfattning av klädbyte ska ske efter varje besök. Lika viktigt som att utforma goda hygienrutiner är att man också verkligen tillämpar dem - varje gång.

Ett sätt att bryta smittvägar är att använda skodon, kläder/skyddsrock eller utrustning som redan finns på gården när så är möjligt. Det är dock viktigt att lånade ytterkläder är rena – de utgör annars en betydande risk för kontaminering av egna kläder, vilket sedan kan lämna smitta vidare hos nästa besättning man besöker.

Potentiella smittvägar inkluderar även till exempel anteckningsblock och kameror. Det är i praktiken inte alltid möjligt att verkligen desinficera sådan utrustning, vilket gör det nödvändigt att handha dem på ett sätt som åtminstone minimerar risken för kontaminering.

Rengöring av stövlar

Mekanisk rengöring

Rengöring innebär att avlägsna all synlig smuts, vilket normalt görs med hjälp av vatten (företrädesvis varmt), borste och vanligt rengöringsmedel. *Den mekaniska rengöringen är den enskilt viktigaste åtgärden avseende stövelhygien* - det avlägsnar i sig majoriteten av de sjukdomsframkallande mikroorganismerna, och det finns heller inte några desinfektionsmedel som klarar att avdöda alla mikroorganismer i synlig smuts.

Desinficering

Desinficering kan definieras som att göra höggradigt rent. Detta görs i fält normalt med hjälp av något kemiskt ämne som avdödar mikroorganismer. Det innebär dock inte att man kan räkna med att ha avlägsnat alla smittämnen.

Kemikalier och extrema pH kan påverka desinfektionsmedlets effekt. Rester av rengöringsmedel ska därför sköljas bort med vatten innan desinfektionsmedlet appliceras. Effekten av desinfektionsmedel ökar i allmänhet med exponeringstid och temperatur. Alla substanser behöver en viss exponeringstid för att uppnå fullgod effekt och de flesta har dålig eller ingen effekt i temperaturer under +4° C. Vid lägre temperaturer än ca 20° C kan man behöva öka koncentrationen av desinfektionsmedlet och/eller öka exponeringstiden.

Val av desinfektionsmedel

Utgångspunkten är självfallet att desinfektionsmedlet ska ha god verkan, men det finns inga användbara medel som avdödar alla sjukdomsframkallande mikroorganismer. Kontrollera vid val av desinfektionsmedel att det har dokumenterad effekt mot de typer av mikroorganismer som det ska användas mot, och beakta även medlens respektive effekter på miljön.

Applicering av desinfektionsmedel

Detta görs vanligen genom att ställa stövlarna i bad alternativt att spraya dem. Det sistnämnda har fördel av att hela stöveln kan exponeras för medlet. Fördelen med stövelbad är att exponeringstiden ökar betydligt på den del som står under ytan. Båda varianterna har således fördelar och de är båda enkla och snabba att utföra. Stövlar bör oavsett stå i någon form av balja mellan besöken, och det är en snabb procedur att spraya dem i samband med att de placeras där.

Fotskydd

Användning av stövlar är att rekommendera i nästan samtliga fall eftersom de skyddar en bit upp på benet samt är förhållandevis enkla att rengöra. I de fall man istället bär skor, eller man förutser att det inte kommer finnas tillgång till vatten för att rengöra stövlarna, kan istället fotskydd användas. Med fotskydd menas här inte "tossor", utan kraftigare och högre skydd som är utformade som en stövel. Dessa ska kunna snöras åt och sitta ordenligt. Fotskydden ska kastas direkt efter användning, optimalt är att det görs innan man lämnar gården.

Skyddskläder

Olika situationer kan kräva olika klädsel men man bör alltid använda någon form av skyddskläder när man besöker en djurbesättning. Varje nytt besök kräver ren skyddsklädsel. Det är därför viktigt att man i bilen också har helt åtskild förvaring av rena respektive använda skyddskläder, de kan med fördel förvaras i varsin låda med lock.

Rock

En enkel och mycket effektiv lösning är att använda skyddsrock, vilken ska ha långa ärmar samt med marginal nå ner förbi den övre kanten på stövlar eller fotskydd. Kläder som bärs under ska inte blottas heller när man arbetar. Dessa rockar bör vara helt täckande på framsidan och sluts baktill. En fördel är att de vanligen är tillverkade i material som har beständighet också mot väta. En gott reservalternativ är alltid ha engångsrockar i plast tillgängliga i bilen. Vid regelrätt hantering av djur rekommenderas dock att bära overall eftersom den täcker bättre.

Overall

En vanlig långärmad tygoverall är normalt helt tillräckligt. Den ska knäppas hela vägen upp, de kläder som bärs under ska vara helt täckta. Kan man förutse exponering för väta bör annan eller kompletterande klädsel övervägas. Engångsoveraller är ett alternativ till tygoverall.

Huvudbonad

Även hår bör täckas med keps eller någon form av mössa, i synnerhet om det är långt nog att hänga ned på de egna kläderna eller kontamineras av djur eller föremål man arbetar intill.

Redskap och utrustning

Det finns ett antal situationer där de föremål man använder kan föra smitta vidare, till exempel vid verkning av klövar/hovar, klippning av djur, reparationer av olika slag, användning av anteckningsblock m.m. Det är synnerligen fördelaktigt att djurhållaren tillhandahåller besökare sådant som återkommande behöver användas, såsom sladdar, verktyg, skrivplattor och klövsax. Detta är dock inte alltid möjligt, vilket ställer krav på hygienrutiner för den som har med sig egen utrustning. Djurhållaren har också ett ansvar att se till att detta upprätthålls.

Säkraste lösningen när det gäller antecknings-/protokollblock är att ta med lösa blad och sedan slänga det som eventuellt blir över. När det gäller förbrukningsmaterial ska man rent allmänt undvika att ta med sig mer än man bedömer kommer användas.

Rengöring och desinficering

Det som redogjorts för under rengöring och desinficering av stövlar gäller principiellt även här, vilket innebär att *den mekaniska rengöringen är av största vikt*. Mindre föremål rengörs mekaniskt och läggs med fördel i desinfektionsbad under 5-10 minuter. Större föremål monteras vid behov om möjligt isär för rengöring. Om desinfektionsbad inte är möjligt att genomföra skuras ytorna med vätskan istället. Föremål som är svåra eller omöjliga att verkligen desinficera måste hanteras med sikte på att minimera risken för kontaminering.

Väskor, behållare, lådor etc som tagits med in i djurutrymmen ska placeras på torra och rena underlag, och rengörs och desinficeras efteråt. *Klippmaskiner, klövsaxar och verkstolar* utgör också en uppenbar smittrisk. Det finns en del informationsmaterial om detta att tillgå via olika organisationer inom lantbruksnäringen, men det kan inte anses vara heltäckande för samtliga yrkeskategorier. Det har också som exempel visats i internationella studier att en faktor som kopplas till hög förekomst av vissa klövlidanden i nötbosättningar är att man anlitar klövverkare som betjänar fler gårdar. Mobila verkstolar kan sannolikt antas vara en del av den problematiken.

Handhygien

Händer ska tvättas mellan varje besök och helst även desinficeras. Använd återfettande handdesinfektionsmedel, vilket är skonsamt mot huden. Engångshandskar kan användas som extra skydd.

Sammanfattning hygienrutiner

- Förutsätt alltid att en smitta kan finnas i varje besättning som besöks, och agera utifrån det.
- Undvik att gå in i djurstallar eller hagar om det inte behövs.
- Använd alltid stövlar och skyddskläder.
 - I första hand de som finns på gården.
 - Om egna kläder: se till att sen förvara rena respektive använda kläder åtskilda i bilen.
- Använd i största möjliga utsträckning gårdens egna redskap, utrustning och verktyg.
- Egen utrustning som är svår eller omöjlig att verkligen desinficera ska hanteras så att kontaminationsrisken minimeras.
- Placera väskor/behållare etc. på rena och torra underlag. Rengör och desinficera efteråt.
- Ta inte med mer förbrukningsmaterial än vad som beräknas gå åt. Släng i möjligaste mån det som blir över. Synbart smutsigt material som inte kan desinficeras ska alltid slängas.
- Stövlar, utrustning och redskap ska rengöras noggrant och desinficeras mellan varje besök.
- Byte av skyddskläder ska ske mellan varje besök.
- Händer ska tvättas noggrant och helst desinficeras mellan varje besök. Använd gärna engångshandskar som extra skydd.